

УДК 336.7

В. Г. САВЕНКОВА

*Владислава Геннадіївна Савенкова, магістрант
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка*

СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАНКІВСЬКОГО ПРАВА

Завершення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом актуалізує завдання з мінімізації ризиків для національної економіки, що може бути спричинено створенням такої зони. Традиційно банківський сектор є лідером у впровадженні кращих світових та європейських практик банківської діяльності¹. Тому дослідження сучасного правового регулювання банківських відносин в Європейському Союзі є досить актуальним.

Вдосконалення правових засад регулювання банківської діяльності має на меті створення гарантії стабільності банківської системи та розроблення механізму протидії негативним явищам у сфері надання банківських послуг. У цьому аспекті цінним є іноземний досвід, передусім особливого міждержавного утворення – Європейського Союзу (далі – ЄС).

Банківське право ЄС стало предметом дослідження багатьох вчених. Так, ці питання досліджували Є. Л. Прокопенко, М. С. Демидович, В. Ф. Хоровський, які особливу увагу приділяли положенням банківського законодавства ЄС, тенденціям його розвитку та основним елементам системи.

Забезпечення реалізації стратегії європейської інтеграції України неможливе без детального дослідження та застосування основних положень банківського законодавства ЄС. Для цього необхідно правильно розуміти взаємозв'язки між ними, систему його джерел, основні вимоги щодо здійснення банківського регулювання у державах-членах².

Становлення власне джерел банківського права у межах об'єднаної Європи мало місце після створення Європейського економічного співтовариства (далі – ЄЕС) та організації внутрішнього ринку між шістьма державами-засновницями, які увійшли до цього об'єднання. У літературі зазначається, що європейське співробітництво в сфері правового регулювання банківської діяльності мало за основу Римський договір 1957 р. про створення Європейського Економічного Співтовариства та Єдиний Європейський Акт 1986 р., оскільки формування спільного внутрішнього ринку в банківському секторі економіки було тісно пов'язане із необхідністю завершення створення такого ринку в такого об'єднання держав³.

Зокрема, у ст. 61 Договору про заснування ЄЕС йшлося про лібералізацію банківських та страхових послуг, що, як передбачалося, мала здійснюватися згідно з прогресуючою лібералізацією свободи руху капіталів. Створення спільного ринку в Європі не було простим процесом, не стало винятком і формування єдиного підходу до правового регулювання банківської діяльності. Уже в перші роки тісної взаємодії банківських систем в рамках ЄЕС почали виникати проблеми єдності регулювання порядку створення банків та надання банківських послуг у державах-членах. Передусім необхідно було подолати існуючі обмеження та дискримінаційні бар'єри щодо ведення банківської діяльності на території усіх держав-членів, оскільки практично в кожній з них до цього встановлювалися обмеження щодо участі іноземного капіталу в національних банківських системах, а іноземців – в управлінні банком. Для цього у червні 1973 р. була прийнята Директива Ради Європейського Співтовариства 73/183/ЄЕС про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ і вільного надання ними незалежних послуг.

У подальшому постала необхідність створення законодавчого акта із загальними засадами регулювання банківської діяльності. Одним із перших актів спільного банківського законодавства стала Директива Ради Європейського Співтовариства 77/780/ЄЕС від 12 грудня 1977 р. про координацію законів, правил та адміністративних постанов про діяльність кредитних установ, яку ще називають Першою банківською директивою 1977 року.

Ця Директива мала на меті гармонізацію умов здійснення права про створення «кредитних установ». Такими установами відповідно до положень Директиви визначались організації, «чия діяльність полягає у

залученні депозитів та інших коштів від населення, що підлягають поверненню, та наданні кредитів за власний рахунок».

З метою здійснення права на заснування кредитної установи відповідно до Першої директиви про банківську справу передбачалось виконання певних умов. Ці положення являють собою основу мінімальних стандартів ЄС у банківській справі. Держави-члени можуть (і часто це роблять) висувати жорсткіші вимоги.

Слід зазначити, що розвиток Європейського співробітництва в банківській сфері не був обумовлений кризовим розвитком системи; мав об'єктивний характер і проявився у зміні орієнтирів багатьох міжнародно-орієнтованих світових банків. Європейське співробітництво запроваджувалося політикою, що свідомо проводилася в рамках Європейського Співтовариства і була спрямована передусім на гармонізацію права європейських країн. У зв'язку з цим у науковій літературі було висловлено думку про те, що зусилля Європейського Союзу з гармонізації банківського права і практики держав-членів виступали складовою частиною дій, спрямованих на досягнення більш широких цілей Союзу, таких як: формування спільного внутрішнього ринку та свободи заснування підприємств, надання послуг і руху капіталу всередині Союзу.

Формування Європейського співробітництва в сфері банківського регулювання відбувалося також через інституційний механізм міждержавного характеру на підставі Римського договору, в той час як міжнародне співробітництво здійснювалося в рамках Базельського комітету, що був створений відповідно до прес-комюніке керівників центральних банків десяти держав, тобто не мав міждержавного характеру.

Загалом європейське співробітництво у сфері засад банківського регулювання, на відміну від міжнародного, розвивається шляхом прийняття нормативно-правових актів, які мають юридичну силу, тобто обов'язковий характер.

Європейське співробітництво відбилося у банківських директивах, які, на підставі Римського договору були юридично обов'язковими. Так ст. 100 передбачає наближення законодавства до адміністративних дій держав-членів, що прямо стосуються створення й функціонування спільного ринку.

Правовим інструментом, що найбільш вдало був підібраний для досягнення мети наближення національних законів та практики, виступає директива. Таким чином, директива покликана створювати загальноєвропейські стандарти, дозволяючи одночасно державам-членам ЄС мати своє власне національне законодавство⁴.

Наступним кроком стало прийняття Другої Директиви Ради 89/646/ЄЕС (15 грудня 1989 р.) щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних актів, які стосуються заснування і здійснення діяльності кредитних установ, та внесення змін до Директиви 77/780/ЄЕС. Держави-члени зобов'язувалися імплементувати цю Директиву до 1 січня 1993 р., що й було зроблено. Цим самим кожна окрема держава привела своє національне законодавство у відповідність до загальноєвропейських стандартів. Зокрема, було встановлено мінімальний капітал кредитної установи, набули подальшого застосування принципи свободи надання послуг, було встановлено види діяльності, що підлягають взаємному визнанню тощо⁵.

Проте й такий кодифікований акт європейського банківського законодавства не витримав стрімкого розвитку ЄС, в результаті чого він був скасований новою Директивою 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування і здійснення діяльності кредитних установ від 14 червня 2006 року. Ця Директива є чинною й сьогодні, а за змістом являє собою оновлену версію попередньої Директиви 2000 року⁶.

У Директиві 2006/48/ЄС приділяється увага не лише принципам та технічним інструментам пруденційного нагляду, а й оприлюднення інформації. У даній директиві детальніше вписано положення щодо технічних інструментів нагляду. Це пов'язано з тим, що в ній були враховані основні вимоги Рекомендацій «Базель III».

Відображення даних принципів ми знаходимо в аналітичній записці «Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу». На даний час в ЄС запроваджуються. Треті правила Комітету (Базель-III), що стали реакцією міжнародної спільноти на світову фінансово-економічну кризу.

Суть правил Базель-III полягає в акцентуванні уваги на трьох аспектах банківської діяльності. А саме:

1) щодо посилення вимог до якості капіталу; формування «антициклічного буферу» капіталу. Це допоможе досягти наступних результатів на різних рівнях:

– на рівні банку – підвищення якості капіталу, що дасть змогу протидіяти шоківим впливам, ефективніше управляти ринковим, кредитним та операційними ризиками. Разом з тим загострення потреби в додатковому капіталі, насамперед у малих та середніх банків, зумовить зниження прибутків, перегляд моделі ведення банківського бізнесу за рахунок відмови від участі у високоризикованих, але прибуткових операціях, та повернення до простих схем бізнесу;

– на рівні банківської системи – прискорення процесів капіталізації, запобігання занадто швидкому зростанню зовнішніх запозичень банків у фазі економічного піднесення, що передуює кризі, посилення тенденцій консолідації та монополізації, (витіснення з ринку слабких і нестійких, а також малих та середніх банків), послаблення конкуренції й полегшення державного контролю за банківською системою;

– на макроекономічному рівні – підвищення стійкості фінансової системи як основи збереження макроекономічної стабільності, згладжування економічних циклів за рахунок послаблення проциклічного впливу банківського кредитування, забезпечення сталих темпів розвитку економіки;

2) щодо запровадження коефіцієнту левериджу (відношення обсягу позичкових коштів до власних) на рівні 3 % та нових коефіцієнтів ліквідності: коефіцієнта ліквідного покриття та коефіцієнта чистого стабільного фінансування, що допоможе досягти наступних результатів на різних рівнях:

– на рівні банку – покращання системи ризик-менеджменту за рахунок розширення інструментів і можливостей банку контролювати рівень ліквідності та якість джерел залучення коштів, запобігання прискореному росту боргового навантаження, ретельніше врахування ризиків позичальників у кредитній політиці банків, що позначиться на прибутковості операцій та стимулюватиме банки до розробки нових банківських продуктів і послуг;

– на рівні банківської системи – послаблення ризиків ліквідності, посилення конкуренції за надійні джерела фінансування; зміцнення банківської системи;

– на макроекономічному рівні – зниження ризиків боргової кризи, упередження кризи ліквідності за одночасного звуження фінансових можливостей щодо розширеного кредитування економічного розвитку;

3) щодо реформування механізмів гарантування вкладів населення. Рекомендований мінімум для банків країн ЄС встановлено на рівні 100 тис. євро (в Україні – 150 тис. грн.), що дасть змогу досягти наступних результатів на різних рівнях:

– на рівні банку – стимулювання припливу депозитів, зниження ризиків раптового відпливу депозитів у разі появи панічних настроїв;

– на рівні банківської системи – посилення конкуренції на депозитному ринку, розширення й поліпшення якості ресурсної бази;

– на макроекономічному рівні – підвищення довіри до банківської системи та стримування панічних настроїв серед вкладників, стимулювання процесу заощадження, покращання умов для ефективної роботи механізму трансформації заощадження в інвестиції⁷.

Якщо ж говорити про інтеграційні процеси України та ЄС, зокрема в частині наближення до банківських систем, то ними можна вважати наступні:

– забезпечення стабільності й підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародних ринках банківських послуг;

– удосконалення функціонування вітчизняної банківської системи в умовах посилення інтеграції до європейського економічного співпростору;

– розробка механізму попередження ризиків, що можуть бути привнесені за даного вектора розвитку банківської системи;

– продовження діалогу із регуляторами банківської діяльності з країн ЄС.

Дослідивши становлення стандартів європейського банківського права, можна зробити наступні висновки.

Регулювання банківської діяльності на рівні ЄС вдосконалювалося паралельно з процесами інтеграції національних економік держав – членів ЄС. Як результат, основною формою узгодження правового регулювання банківської діяльності стали передусім директиви ЄС.

Неможливо також нівелювати вплив рекомендацій Базельського Комітету з питань банківського нагляду. Встановлення ним основних положень нагляду і контролю в кожній державі з функціонуванням банківських систем свідчить про необхідність удосконалення таких вимог у національному законодавстві, незалежно від особливостей банківської системи.

Слід також відмежовувати джерела банківського права ЄС від джерел банківського права держав-членів Союзу. Натомість, якщо виділяти джерела національного банківського законодавства окремої держави-члена, то до їх системи обов'язково включаться як джерела банківського права ЄС, так і міжнародні угоди, зобов'язання за якими уклали держави поза структурою ЄС, якими регулюються питання надання окремих видів банківських послуг⁸.

¹ Клименко І., Белінська Я. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу: Аналітична записка. – К: Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua

² Прокопенко Є. Л. Банківське право ЄС : навчальний посібник / Є. Л. Прокопенко, В. Ф. Хоровський, Б. М. Криволапов. – К. : ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. – 137 с.

³ Банківське право: українське та європейське : навчальний посібник / Ред. П. Д. Біленчук. – К. : Атіка, 1999. – С. 340.

⁴ Там само. – С. 340.

⁵ Мірошніченко О. А., Сенаторов М. В., Сенаторова М. В. Банківське право в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження // Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства Юстиції України, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/23454.pdf>

⁶ Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ від 14 червня 2006 // Верховна Рада України. Законодавство України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_862

⁷ Клименко І., Белінська Я. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу: Аналітична записка. – К: Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua

⁸ Демидович М. С. До питання щодо джерел європейського банківського права / М. С. Демидович // Держава і право. – 2006. – № 1. – С. 338–343.

Резюме

Савенкова В. Г. Стандарти європейського банківського права.

Стаття присвячена розкриттю правового регулювання банківської діяльності Європейського Союзу, виникненню джерел банківського права ЄС, аналізу основних Директив ЄС, а також принципів правил Базель III і, як наслідок, розвитку інтеграційних процесів України у сфері банківського регулювання.

Ключові слова: банківське право, Європейський Союз, директиви, імплементація, банківські системи, принципи та джерела банківського права.

Резюме

Савенкова В. Г. Стандарты европейского банковского права.

Статья посвящена раскрытию правового регулирования банковской деятельности Европейского Союза, возникновению источников банковского права ЕС, анализу основных Директив ЕС, а также принципов правил Базель III и, как следствие, развитию интеграционных процессов Украины в сфере банковского регулирования.

Ключевые слова: банковское право, Европейский Союз, директивы, имплементация, банковские системы, принципы и источники банковского права.

Summary

Savenkova V. Standards of European banking law.

The article deals with the regulation of banking activities of the European Union, the emergence of the EU banking sources, and analysis of the main EU Directives and the principles of Basel III. As a consequence – the development of the integration process of Ukraine in the field of banking regulation.

Key words: banking law, European Union directives, implementation, banking system, banking principles and sources of law.

Отримано 18.04.2014

УДК 341.218.2

І. Є. ХМЕЛЬОВА

*Ілона Євгеніївна Хмельова, студентка IV курсу
Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ВИЗНАННЯ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Боротьба українського народу проти тотальної корупції, нехтування правами громадян та відверта зневага до прагнень і переконань більшості населення, влучно названа «революцією гідності», логічно призвела до усунення від влади Президента В. Януковича та сформованого ним уряду. Слід зазначити, що постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 р. № 757-VII, що констатувала самоусунення Президента, мала своїм підґрунтям дії самого Президента, що загрожували «керованості держави, територіальній цілісності і суверенітету України, масовому порушенню прав і свобод громадян»¹. Як слушно заявив глава МЗС Польщі Радослав Сікорський, який входив до групи посередників та гарантів виконання Угоди про врегулювання кризи в Україні від 21 лютого, В. Янукович сам порушив положення зазначеної угоди, коли не підписав закони, необхідні для повернення до Конституції 2004 року. Більш того, Президент фактично залишив країну.

У зв'язку з необхідністю забезпечення нормального функціонування держави відповідальність за ситуацію взяв на себе Парламент, законно обраний на виборах 28 жовтня 2012 р., які свого часу були визнані як Російською Федерацією, так і країнами Заходу. Розпочався процес відбудови владної вертикалі, а 27 лютого Верховна Рада України проголосувала за новий уряд.

Зважаючи на те, що Постанова Верховної Ради України, яка констатувала самоусунення Президента, будучи логічним та єдино можливим кроком, що відповідає засадам справедливості й демократичності, ґрунтувалась не стільки на нормах Конституції, скільки на умовах необхідності та загальних засадах права, дослідження питання визнання нового українського уряду є надзвичайно актуальним.

Визнання урядів було досліджене як у класичній доктрині міжнародного права, так і в роботах сучасних науковців. Дане питання вивчали, зокрема: Х. Ауфріхт, Я. Броунлі, М. Вольф, Г. Кельзен, Б. Ландау, Г. Лаутерпахт, І. І. Лукашук, В. В. Мицик, Л. Оппенгейм, С. Талмон, Д. І. Фельдман, М. Шоу та інші юристи-міжнародники. Метою статті є аналіз співвідношення загальноприйнятих в міжнародному праві підходів до визнання урядів із ситуацією, що склалася в Україні.

Новий уряд України був визнаний законним і легітимним більшістю держав світу, що підтверджується прямими заявами про готовність до співпраці. Слід зазначити, що мовчазне визнання на сьогодні також є загальноприйнятим засобом визнання, що підтверджується не лише на рівні звичаю. Зокрема, у ст. 7 Конвен-